

ПОЛИТИКИ

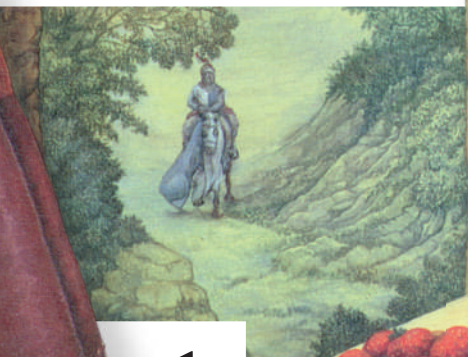
ЗАБАВНИК

С ОКРАЈКА НАШЕ ПОВЕСТИ

Приче
иза завеса
прошлости

1.

Овај пројекат је суфинансиран из Буџета Републике Србије – Министарства културе и информисања. Ставови изнети у подржаном медијском пројекту нужно не изражавају ставове органа који је доделио средства.

Мала Стана, велико срце

ХАЈДУК У СУКЊИ

Страсна и романтична љубав и заједничко војевање крхке дивљакуше с обронака Дели Јована и највећег јунака Првог српског устанка одавно је својина народног песника. Чини се да је још занимљивије оно што је запретено у копрени времена.

У историју и, још више, у легенду ујахала је опасана оружјем, прашњава и ознојена, љутита

као црвена папричица којом је мазала усне. И то не било где, него у гнездо јунака и кабадахија, у варошицу Пореч на Дунаву. Било је то усамљено острво – ада близу Ђердапа окружена бедемима и обалским литицама, неосвојиво српско упориште у коме је владао закон јатагана и кубуре. У њему је војвода Миленко Стојковић, поглавар Поречке нахије, имао харем заробљених Туркиња, где су челници Првог српског устанка – војвода Добрњац, капетан Стојан Абраш, Хајдук Вељко и други виђенији устаници – у коцки и пићу

налазили предах и утеху између крвавих борби за ослобођење.

Било је то 1809. године, мада неки списи, врло шкрти кад је реч о лику и делу Чучук Стане, упућују на 1812. и њен сусрет с Хајдук Вељком Петровићем смештају у кућу извесног неготинског проте. Кудикамо узбудљивије предање вели да је петнаестогодишње девојче дојездило у Пореч у потрази за онима који су, под изговором да сакупљају порез за устанак, опљачкали кућу њеног оца Радована Пљештића у селу Сиколе на обронцима Дели-Јована. Без страха, онако како ју је учио отац (будући још без мушког потомка, све три кћери одевао је у мушку одећу), тражила је пљачкаше. Прича каже да је пришла најхрабријем од свих Карађорђевих устаника и прекорно га запитала:

„Зар твоји момци не знају Турке убијати него девојачке дарове красти?”

Најбољи мегданџија свога времена за тренутак је у неверици зурио у дрског омаленог госта („чучук” је

на турском „мали, крхак”), онда му се брк подигао у осмех и наредио је својим момцима да донесу опљачкано. Потом је и сам даровао лепо девојче уз речи:

„Сад сам те ја даровао, сад си моја!”

Ништа чудно, ако је веровати народном певачу:

*Вийка сѣаса ко љавейџина јела,
бело лице ко у љорске виле
кошуџе је росом задојиле,
Хајдук Вељка лейоџом занела,
на њој шуџиџе цариградске свиле,
звече низе исџојрла бела,
вране кике сѣлела на увојке,
џесан јелек љриџеџао дојке.*

Леп увод за још лепшу легенду.

Хајдук Вељко Петровић, рођен око 1780. године у источној Србији, у селу Леновица, „манин” јунак на гласу и међу Србима и међу Турцима, мегданџија који је на двобоје жахао праћен музикантима, није одолео чарима пркосне петнаестогодишњакиње. Наредне четири године делили су чардак на Баба-Финкиној кули у Неготину, али и околна бојишта, постељу и кубуру.

Извесно је да су били у браку, за који је, да би га озваничио у цркви,

хајдук морао да потплати свештенике, али и своју првовенчану жену Марију, која је живела у Београду, дајући јој имање у Јагодини. Такође се поуздано зна да Хајдук Вељко и Чучук Стана нису имали породе. Остало је народ, кроз легенду и песму, дописао. Стана је ратник који се не боји ни непријатељског сечива нити куршума, али је и послушна жена кад „песма ори, Вељко вино пије”.

Врхунац бајковите љубавне приче и романтичног војевања збио се у лето 1813. године. Миром у Букурешту, 16. маја 1813, Русија је дозволила Турској да узме српске градове, а ови нису дангубили, те су ослобођено подручје опколили бројним трупама. У обручу се нашао и Неготин са својом Крајином. Карађорђево презимењак није послушао војводу да се повуче, уз већ познату римовану заклетву „Главу дајем, Крајину не дајем”. Дао је и главу и Крајину. Јуначки, како је и припадало најсјајнијем ратнику Првог српског устанка.

Пре него што је кренуо у последњу битку, Хајдук Вељко је убедио своју дилбер Стану да се са збогом нејачи и његовим братом Милутином повуче у Пореч, ону за њих судбоносну аду усред Дунава. Међутим, одмах након вести да је њен Вељко до ногу потукао Турке код Буковча, у Неготин је ујахала Чучук Стана, да буде тамо где јој је одувек место. Сваке ноћи двојац је с одабраном дружином излетао из опсађене вароши и Турцима, под врховном командом злогласног Рушид-паше, наносио стравичне губитке. Дању су надгледали од-

 брамбене шанчеве на које је бројнији и разјаренији непријатељ бесомучно настрадао.

Кажу да је био врели јулски петак кад је, надгледајући шанац у Влашкој махали, топовско ђуле на двоје разнело Хајдук Вељка. Неки извори наводе да га је издао његов каравлашки побратим Анастас Армаш, који је својим налогодавцима јављао распоред шанчева и кула, бројно стање и кретање виђених српских вођа у Неготину. Тако је турски тобџија и „нашао“ дотада неухватљивог хајдука. Запис дотекао до наших дана вели да „жената му се шест дни с Турци би в Неготин сос његови триста витези“.

Легенда пак каже да је неутешна удовица данима и ноћима војевала у разрушеном Неготину и око њега. Дању се супротстављала таласима непријатеља, а ноћу је с преосталом Вељковом дружином упадала у буновне турске редове – све док је Вељков брат Милутин није натерао да се, с четири ране, повуче и одјаше у легенду.

Следе ломатања по избегличким карантинима у Банату, у ондашњој Аустрији. Све док јој се поново нису укрстили путеви с Вељковим побратимом, грчким јунаком, дипломатом и завереником. Упознала га је чим је први пут стигла у Пореч и Неготин, где је друговао и војевао с њеним хајдуком, и назвала Мали Ђурица. Физички не много виши од ње, Георгакис Николау Олимпиос, код нас познатији као капетан Јоргаћ, носилац руског ратног ордена Свете Ане за добровољачке акције

грчких устаника у борбама против Турака на просторима Румуније, освојио је Станино срце и ум.

Три године после Вељкове погибије она грчком капетану рађа првог сина, затим још једног и на крају кћер. У међувремену с Малим Ђурицом води нове битке, али овог пута тајно, испод дипломатског стола и за њим, по европским дворовима. Наиме, припадници Хетерије, тајне грчке организације за ослобођење од Турака, а чији је Георгакис био истакнути члан, веровали су да се једино тако може до циља, не осврћући се на угрожавање тог истог права и комшијама.

Јунакиња наше приче више није у одежди краљице хајдука и устаника. Сад је то већ отмена дворска дама која говори неколико страних језика и која излази на крај с бројним закулисним радњама којима је Хетерија утирала пут за ослобођење Грчке. Нажалост, није била свесна да је била пион хетериста у, уз руску и турску помоћ, поигравању са Србијом. Њој је тада њен капетан био домовина. Из тог времена остала је забележена прича како је јунаштвом налик на оно из Неготина лета 1813. спасла смрти свог Георгакиса.

Наиме, пошто су аустријске власти сазнале да је повратку Карађорђа у Србију кумовао Георгакис, а тиме посредно и његовом убиству, ухапсиле су га и послале у Букурешт, где га је турски вазал, влашки кнез Караџа – мрзитељ и Грка и Срба – осудио на смрт. Као некад, Стана се баца на коња, стиже поворку која њеног вољеног води на губилиште и препречава јој пут, уз речи:

„Најпре ће ови точкови прећи

преко мене, па онда преко њега!“

Дешава се чудо: док влашки стражари чекају заповести, стиже глас о Грковом помиловању.

Станин Мали Ђурица не мирује. Покушава да неверљивог кнеза Милоша придобије за своје удружење, али узалуд. Тако акцију пребацује на Влашку и Молдавију, не би ли коначно истерали Турке из Грчке.

То је крај још једне љубавне и ратничке приче хајдучице с обронака Дели Јована. У опкољеном манастиру Секу у молдавским брдима, борећи се с многим српским хајдуцима против Сали-паше, гине капетан Георгакис 1. септембра 1821. године, палећи барут у богомољи. У 26. пролећу Чучук Стана поново постаје удовица, сама с троје деце.

Сањајући о повратку у Србију, Чучук Стана се

двадесетак година потуца од немила до недрага. Од Хотина у Русији, преко Румуније, до Грчке. Нико ме више није потребна. Милош и његови наследници не дозвољавају јој повратак у Србију, не заборављајући да је верно служила хетеристима. Често је деци умела да се пожали:

„Да ми је само још једном да одем у Србију, да поживим мало у постојбини у којој сам се родила, чини ми се подмладила бих се, наложила бих ватру у гају, наредила бих да се припече прасе, а ја бих певала и пуцала из пиштоља!”

У узалудној нади да ће посетити своју земљу, откуд јој је стигао и званични

У жељи да
овековечи изглед
Хајдук Вељка
Петровића, Анастас
Јовановић је 1851.
године снимио
његовог рођака за
кога су сви тврдили
да је „пљунути”
јунак из Тимочке
крајине. Јовановић
је чак фотографију
потписао као
„Млад човек с
токама – Хајдук Вељко
Петровић”.

допис да се не сматра законитом удовицом војводе Вељка Петровића, те да јој не следује новчана помоћ, Чучук Стану стиже нова несрећа. Наиме, 1844. године трагично страда млађи јој син Александар. На његовом одру, годину дана пошто се Грчка коначно ослободила, она изговара ове потресне речи:

„Сине, растајући се с мајком, требало би да оцу понесеш неки дарак. Али мајка у својој сиротињи нема ништа да ти да, него ти даје оно што је досад било њено највеће благо. Ево ти прамен косе оца твојега, који је изабрао себи гроб у ваздуху, а мени ово послао да му кадгод подигнем гроб у слободној Грчкој. Врати, сине, оцу своме овај прамен и кажи му како су незахвални Грци онима који су им извојевали слободу, кажи му да капетан Јоргаћ још нема свога гроба у слободној Грчкој!”

Чучук Стана умрла је 1849. године у Атини. Много касније, београдске „Мале старе новине” објавиле су следећи текст:

„Зна се за гробове њених синова јер су обележени крстовима и плочама, а док јој је кћерка живела, знало се и за Станин гроб, јер је кћерка сваке године обнављала гробове своје браће и мајке. Али, како је кћерка умрла, заостао је гроб Чучук Стане, који се налази покрај гробова њених синова, па на њему нема ни обележја. Прешао је у заборав, јер Стана нема овде рода, а о њену патриотизму и пожртвовању мало се водило рачуна док је живела. Знам да ће ово занимати српски свет и вредно је да се прибележи.” ■

